

Instytut Pamięci Narodowej - Archiwum

<https://archiwum.ipn.gov.pl/pl/archiw/zasob/31562,Informacja-o-zasobie-archiwalnym-Archiwum-IPN-w-Warszawie-Centrala.html>
28.02.2026, 17:59

Informacja o zasobie archiwalnym Archiwum IPN w Warszawie (Centrala)

Zgodnie z ustawą z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Instytut gromadzi, ewidencjonuje i udostępnia dokumenty organów bezpieczeństwa państwa wytworzone oraz zgromadzone od dnia 22 lipca 1944 r. do dnia 31 lipca 1990 r., a także dokumenty organów bezpieczeństwa III Rzeszy Niemieckiej i ZSRR dotyczące zbrodni nazistowskich, komunistycznych i innych, stanowiących zbrodnie przeciwko pokojowi, ludzkości lub zbrodnie wojenne, oraz dotyczące innych represji z motywów politycznych popełnionych na osobach narodowości polskiej i obywatelach polskich innych narodowości w okresie od dnia 1 września 1939 r. do dnia 31 lipca 1990 r. Zadania te Instytut realizuje poprzez pion archiwalny, który tworzą: Archiwum IPN (AIPN), oddziałowe archiwa oraz wydziały archiwalne w delegaturach.

Działalność archiwalną IPN rozpoczął w drugiej połowie 2000 r., kiedy to zaczęto angażowanie do pracy w tworzonym wówczas Biurze Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów (BUiAD) wykwalifikowanych archiwistów, w tym posiadających już doświadczenie w pracy w archiwach państwowych i resortowych. Każdy z nowoprzyjętych poddany był długotrwałej (trwającej nawet do kilku miesięcy) procedurze sprawdzającej przez Urząd Ochrony Państwa, a od czerwca 2002 r. Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Dopiero po jej ukończeniu archiwista był dopuszczany do pracy w zbiorach niejawnych.

Proces gromadzenia archiwaliów w BUiAD zainicjowano pod koniec 2000 r. Akta do zasobu przyjmowane były od wielu instytucji bez większych przygotowań, w tym z archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, ABW i Agencji Wywiadu (dawnego UOP), archiwów Policji, Wojskowych Służb Informacyjnych, Straży Granicznej, Służby Więziennej, Grupy Likwidacyjnej Nadwiślańskich Jednostek Wojskowych MSWiA, archiwów instytucji Ministerstwa Obrony Narodowej, Centralnego Archiwum Wojskowego, archiwów rodzajów Sił Zbrojnych RP, z instytucji wymiaru sprawiedliwości (sądów i prokuratur) i archiwów państwowych podległych Naczelnemu Dyrektorowi Archiwów Państwowych (akta wojskowych sądów i prokuratur rejonowych).

W tym miejscu należy wspomnieć o pozyskiwaniu archiwaliów za wschodnią granicą. Dzięki współpracy archiwalno-historycznej pionu archiwalnego IPN i Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji (porozumienie z 27 września 2001 r.) z Federalną Służbą Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej i Służbą Bezpieczeństwa Ukrainy strona polska uzyskała dostęp do archiwalnych zbiorów służb specjalnych. Efektem porozumienia było przejęcie ok. 2 mb akt

dotyczących represji wobec obywateli polskich.

Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów przejmowało materiały archiwalne z urzędów i instytucji centralnych oraz z obszaru właściwości terytorialnej apelacji warszawskiej, a także akta z archiwów WSI z całego kraju i archiwum AW.

Do zasobu Archiwum przyjęto dokumenty w większości nieopracowane. Wobec tego niektóre zespoły i zbiory zostały poddane przeglądowi i opracowaniu. W trakcie tych prac okazało się, że niewielka część została błędnie zakwalifikowana do przekazania Instytutowi. Dlatego też takie archiwalia są wyłączane z zasobu i zwracane dysponentowi lub właściwemu archiwum państwowemu.

Zasób Archiwum IPN według instytucji przekazujących materiały archiwalne

(stan na dzień 31 grudnia 2020 r. w metrach bieżących)

Instytucje przekazujące materiały archiwalne	Wielkość w mb
ABW (UOP)	7292,96
SWW, SKW (WSI)	1393,18
AW	280,39
MSWiA	7317,23
Policja	368,97
Policja (materiały paszportowe)	7405,90
Więziennictwo	167,22
OKŚZpNP	1928,56
Archiwa państwowe	166,39
Archiwa wojskowe	1717,32
Straż Graniczna	931,95
Organy administracji publicznej	2014,11
Sądy i prokuratury powszechne	190,18
Sądy i prokuratury wojskowe	147,38
Dary i kolekcje prywatne	257,39
RAZEM	31 579,13

Od drugiej połowy 2006 r. BUiAD rozpoczął proces wypożyczania właściwym Okręgowym Komisjom Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu akt śledczych byłych Okręgowych Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Wysyłka ta ma na celu dokonanie skontrum, zbilansowanie inicjatyw śledczych Głównej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu i ostatecznie podjęcie odpowiednich działań w stosunku do śledztw, które dotychczas nie zostały zakończone decyzjami merytorycznymi.

Odrębną kategorię archiwaliów zgromadzonych w Archiwum stanowi zasób ewidencyjny, pozostający w dyspozycji Wydziału Ewidencji, który obejmuje 6441 mb. Wydział Ewidencji gromadził materiały przekazane m.in. przez: UOP/ABW, AW, WSI, Straż Graniczną, MSWiA

oraz Policję.

Największą kartoteką w Wydziale Informacji i Sprawdzeń jest kartoteka paszportowa. Drugi co do wielkości zbiór stanowią kartoteki ogólnoinformacyjne. Warto nadmienić, że na kartoteki ogólnoinformacyjne składa się ok. 3,5 miliona kart. Kolejną dużą część stanowi kartoteka złożona z kart ewidencyjnych funkcjonariuszy odnoszących się do akt osobowych funkcjonariuszy. Warto też wspomnieć o mniejszych, ale równie istotnych pomocach: kartotece MON (przekazana przez WSI), kartotece b. Wojsk Ochrony Pogranicza (ze Straży Granicznej) oraz kartotece b. Departamentu I MSW (instytucją przekazującą była AW). Należy zaznaczyć, że trwa proces digitalizacji pomocy ewidencyjnych, co pozwala na usprawnienie prac, ochronę i kontrolę materiału archiwalnego.

Zasób Archiwum zasilają również akta osobowe żołnierzy Wojska Polskiego, dotkniętych prześladowaniami z motywów politycznych, oraz akta osobowe prokuratorów i sędziów wojskowych prokuratur i sądów rejonowych. W latach 2006-2007 pracownicy BUiAD przeprowadzali kwerendę pod kątem wytypowania akt będących w ustawowym zainteresowaniu IPN w Centralnym Archiwum Wojskowym, Archiwum Wojsk Lądowych w Warszawie, Archiwum Instytucji MON w Modlinie oraz Archiwum Sił Powietrznych w Nowym Dworze Mazowieckim. Kwerendzie tej poddano ok. 273 tys. j.a., z czego ok. 19 200 j.a. zakwalifikowano do włączenia do zasobu BUiAD. Inną grupą akt, która wzbogaci zasób Instytutu, będą materiały SB/MO zarchiwizowane w jednostkach Milicji Obywatelskiej. Selekcji tej grupy materiałów dokonują archiwiści IPN. Akcja ta, zainicjowana jeszcze w roku 2006 i wykonywana w Głównym Archiwum Policji Komendy Głównej Policji, archiwum Komendy Stołecznej Policji w Warszawie oraz wszystkich siedemnastu podległych jej komendach powiatowych, wynika z przygotowań poszczególnych komend Policji w Polsce do procesów brakowania i niszczenia dokumentacji niearchiwalnej. Przegląd, uzgodniony z Komendantem Głównym Policji, zakłada, iż każdorazowa zgoda GAP na zniszczenie dokumentacji wytworzonej do dnia 31 lipca 1990 r., uwarunkowana będzie stosownym protokołem jej oceny, stworzonym przez pracowników IPN. Dokumentację ocenioną jako przydatną do zadań ustawowych Instytutu włącza się tym samym do jego zasobu archiwalnego. Jednocześnie archiwa policyjne przygotowały do przekazania do zasobu archiwalnego Instytutu materiały Nieetatowych Oddziałów Milicji Obywatelskiej, Rezerwowych Oddziałów Milicji Obywatelskiej, Zmotoryzowanych Odwodów Milicji Obywatelskiej oraz Batalionów Centralnego Podporządkowania, co podobnie jak w poprzednim przypadku jest efektem uzgodnień z Komendantem Głównym Policji.

Przekazanie materiałów archiwalnych do zasobu IPN następuje na podstawie spisów zdawczo-odbiorczych. W momencie przyjęcia do zasobu dokumentacja otrzymuje nową sygnaturę archiwalną. Przekazanie opierające się na spisach zdawczo-odbiorczych, choć pozwala na dokładne rozliczenie się z liczby materiałów przejętych, bardzo często skutkuje zatarciem przynależności zespołowej przekazywanych akt. Sprawę wyodrębnienia zespołów archiwalnych komplikują ponadto, choć incydentalnie, nadal zdarzające się dopływy z podmiotów zobowiązanych do przekazywania dokumentacji zgodnie z zapisami art. 25 ustawy o IPN. Zasób wymaga więc systematycznego prowadzenia prac

porządkowych i archiwalnego opracowywania zbiorów.

W zakresie opracowywania dokumentacji aktowej i mikrofilmowej ostatnie lata charakteryzowały się intensyfikacją prac porządkowych, związanych z rozpoznaniem i scaleniem zespołów archiwalnych oraz zwiększaniem głębi informacyjnej elektronicznych pomocy ewidencyjno-informacyjnych dla tych grup archiwaliów, których wskaźnik wypożyczeń i udostępnień był największy.

Metody porządkowania poszczególnych serii archiwalnych dobierane są w zależności od stopnia zachowania materiałów archiwalnych oraz istnienia bądź też dostępności (klauzuli tajności) pierwotnych inwentarzy archiwalnych. Działania te poprzedzone zostały szczegółowym opracowaniem struktury organizacyjnej UB/SB oraz studiami wstępnymi nad zagadnieniami aktoznawstwa i archiwoznawstwa akt „bezpieki”. W stosunku do części akt operacyjnych przyjęto już w roku 2006 zasadę rekonstrukcji układu pierwotnego sygnatur archiwalnych, co skutkuje często rozbiciem sygnatur nadawanych podczas przejęcia akt do zasobu IPN. W ten sposób uporządkowana została dokumentacja mikrofilmowa osobowych źródeł informacji byłych WUSW w Ciechanowie (4103 j.a.) i Ostrołęce (2204 j.a.), KW MO w Warszawie (1195 j.a.), SUSW w Warszawie (20 370 j.a.) oraz Ministerstwa Spraw Wewnętrznych zarówno tzw. starej sieci agenturalnej, jak i materiałów późniejszych (33 809 rekordów w bazie danych zasobu). Opracowanie mikrofilmów idzie w parze ze zwiększaniem głębi informacyjnej użytkowanych dotychczas baz danych oraz niezbędnymi pracami zabezpieczającymi materiał mikrofilmowy. Opracowany materiał poddawany jest równocześnie digitalizacji.

Analogiczne prace podjęto dla pozostałych akt operacyjnych tj. akt rozpracowań operacyjnych, akt dochodzeniowo-śledczych SB oraz akt spraw obiektowo-zagadnieniowych. Dla tych ostatnich grup akt przeprowadzono w końcu 2007 r. studia wstępne. Pracom porządkowym poddano dokumentację szkół wyższych resortu spraw wewnętrznych. Uporządkowano i sporządzono elektroniczną bazę danych materiałów archiwalnych Akademii Spraw Wewnętrznych oraz Wyższej Szkoły Oficerskiej im. Feliksa Dzierżyńskiego 38 w Legionowie (150 mb). Niezbędnym pracom inwentaryzacyjnym poddano również starsze akta paszportowe serii E, EWA, EWA I, EWA II, EWA IV (45 mb). Wydział Zarządzania Zasobem Archiwalnym podjął się także wyodrębnienia, porządkowania i scalania materiałów przekazanych do zasobu IPN w workach ewakuacyjnych. Pierwszym etapem tych prac była selekcja materiałów archiwalnych, oddzielenie ich od makulatury oraz akt podartych. Wydzielono również zachowane w workach wydawnictwa, tworząc z nich odrębny zbiór. Podjęto próbę scalania jednostek archiwalnych, co zaowocowało złożeniem kilku teczek spraw obiektowo-zagadnieniowych. Materiał, który nie został skompletowany w teczkach spraw, ułożono w fascykuly, przyjmując zasadę przyporządkowywania materiałów poszczególnym komórkom i jednostkom organizacyjnym SB.

Praktycznie całość zasobu archiwalnego stanowi dokumentacja zachowana na nietrwałych nośnikach. Papier, taśmy filmowe, negatywy fotograficzne oraz zdjęcia ulegają powolnemu

niszczeniu w charakterystyczny dla siebie sposób. Specjalistyczne działania konserwatorskie mają charakter incydentalny, co jest spowodowane z jednej strony ich ogromnymi kosztami, a z drugiej ich niewielkim tempem. Reperacji poddawane są jedynie te materiały archiwalne, których stopień zniszczenia wymaga natychmiastowej interwencji konserwatorów bądź też gdy ich bieżąca użyteczność naraża je na znaczne uszkodzenie lub zniszczenie. Pracami konserwatorskimi objęto zatem unikatowe materiały archiwalne, np. rejestry agenturalne Informacji Wojskowej, dzienniki rejestracyjne Departamentu I MSW oraz księgi osadzonych w więzieniu na Mokotowie, a także najbardziej zniszczone partie zasobu, jak np. odnalezione na służewieckim śmietniku i przekazane do Instytutu materiały rozpracowań operacyjnych MSW.

W pozostałych przypadkach kosztowna konserwacja zastępowana jest jedynie zwykłą profilaktyką przechowywania. Znaczną rolę w tym ostatnim procesie odgrywa utrzymanie stałych, określonych odrębnie dla poszczególnych materiałów archiwalnych warunków klimatycznych, tj. temperatury i wilgotności, co z jednej strony spowalnia proces zakwaszenia papieru i wysychania błon filmowych, z drugiej zaś ogranicza możliwość skażeń mikrobiologicznych. Właściwe zabezpieczenie materiałów papierowych poprzez umieszczenie w bezkwasowych pudłach archiwalnych, mikrofilmów w bezkwasowych kopertach i zamkniętych klaserach ogranicza kontakt substancji archiwalnej z kurzem oraz chroni przed negatywnymi skutkami naświetlenia. Właśnie w ramach działań profilaktycznych prowadzony jest nadzór nad właściwymi warunkami przechowywania materiałów archiwalnych (kontrola wilgotności powietrza oraz pomiary temperatury we wszystkich pomieszczeniach magazynowych). Równocześnie prowadzony jest stały nadzór nad prawidłowym funkcjonowaniem komory fumigacyjnej. Sekcja Konserwacji Materiałów Archiwalnych pozostaje w stałej współpracy z Centralnym Laboratorium Konserwacji Archiwaliów AGAD, która polega na regularnym przekazywaniu zakażonych próbek materiałów, ich badaniu oraz ocenie stanu faktycznego materiałów pod kątem zakażenia mikrobiologicznego.

Ponadto Archiwum na bieżąco koordynuje prace związane z merytorycznym przygotowaniem procesu komputeryzacji i digitalizacji zasobu IPN. W tym celu uściślono elektroniczne standardy opisu archiwaliów, zunifikowano kwestionariusz opisu poszczególnych grup materiałów archiwalnych oraz określono standardy skanowania. Równocześnie stara się rozbudować repozytorium intranetowego środowiska pionu archiwalnego IPN (przy współudziale z pionami technicznymi), dodając nowe systemy. W roku 2007 powstał tym sposobem system EZAN, tj. „Ewidencja Zarządzeń i innych Aktów Normatywnych”. Aplikacja ta stanowi rodzaj „LEX-a” rejestrującego wszelkie normatywy cywilnych i wojskowych organów bezpieczeństwa państwa szczebla centralnego i terenowego. Zakres pól aplikacji umożliwić ma uchwycenie cyrkulacji poszczególnych egzemplarzy normatywów pomiędzy poszczególnymi jednostkami i komórkami organizacyjnymi jednostek centralnych i terenowych UB/SB oraz jednostek wojskowego aparatu represji. Ważną częścią aplikacji jest podgląd normatywu w formacie PDF. W przygotowaniu jest następna aplikacja obrazująca centralne i terenowe struktury cywilnego

i wojskowego aparatu represji wraz z ich obsadą personalną.

Należy podkreślić, iż nadal ilość archiwaliów zgromadzonych w Archiwum IPN sytuuje je na czołowej pozycji wśród archiwów krajowych gromadzących narodowy zasób archiwalny.